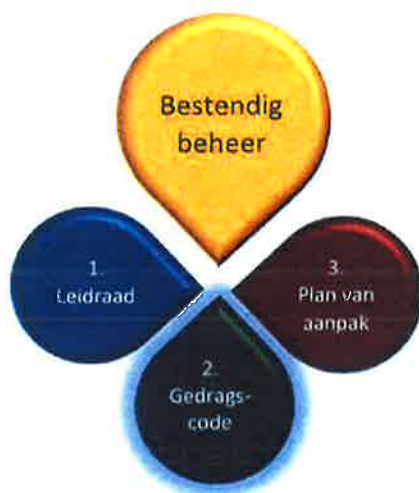

Gedragscode

Flora- en faunawet gedragscode
bestendig beheer en onderhoud
groenvoorzieningen

GEDRAGSCODE FLORA- EN FAUNAWET Bestendig beheer en onderhoud groenvoorzieningen

22 oktober 2014

COLOFON

De gedragscode is ontwikkeld in opdracht van:

Vereniging Stadswerk Nederland
en Branchevereniging VHG

De gedragscode is opgesteld door:

Auteurs: Ing. R.H.J. Borst en Ing. R. Sprong, IPC Groene Ruimte
Projectleiding: mevr. M.B. Teunissen, Eco Consult – Groen, Milieu & Management BV

22 oktober 2014

De gedragscode is ingevuld in samenspraak met de volgende **klankbordgroep**:

Stadswerk, R. Mulder
Branchevereniging VHG, L. van Vliet
Gemeente Apeldoorn, P. Ganzefles
Gemeente Leiden, M. van Daalen
Gemeente Lelystad, A. van der Veen
Gemeente Opsterland, M. Tiekink
Bureau Stadsnatuur Rotterdam, N. de Zwarte
Gemeente Zwolle, M. Kaales
Gemeente Groningen, M. Ronda/K. van Nierop
Gemeente Westland, P. Moerman
Koninklijke Ginkel Groep, W.A. van Ginkel (namens de VHG)

Vereniging Stadswerk Nederland

Postbus 416, 6710 BK Ede
telefoon (0318) 69 27 21
e-mail: info@stadswerk.nl
website www.stadswerk.nl

Contactadres natuurwetgeving:

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, Ministerie van Economische Zaken (EZ)
RVO loket: telefoon (088) 042 42 42; Website: www.rvo.nl

Alhoewel dit document met uiterste zorg is samengesteld kunnen aan dit document geen rechten worden ontleend. Stadswerk noch de auteurs zijn aansprakelijk voor schade die mogelijk voortvloeit uit het gebruik van dit document en of de gedragscode.

INHOUDSOPGAVE

INHOUDSOPGAVE	4
INLEIDING	6
1. KADER	8
1.1 Aanleiding	8
1.2 Jaarrond beschermde nesten	9
1.3 Rode lijst soorten	9
1.4 Bestendig beheer en onderhoud	9
1.5 Instrumenten voor bestendig beheer en onderhoud	10
1.6 Reikwijdte van de gedragscode	12
1.6.1 Soortbescherming	12
1.6.2 Gebiedsbescherming	13
2. WERKVOORBEREIDING	14
2.1 Deskundigheid	14
2.2 Stappenplan werkvoorbereiding opdrachtgever	15
2.3 Stappenplan werkvoorbereiding opdrachtnemer	16
2.4 Plan van aanpak	17
2.4.1 Risicoanalyse	19
2.4.2 Risicomanagement	19
2.4.3 Verzamelen en uitwisselen gegevens	20
2.4.4 Communicatie	21
2.4.5 Omgaan met calamiteiten	22
3. MAATREGELEN PER BEHEERCATEGORIE	24
3.1 Maatregelen per beheergroep	24
3.2 Maatregelen algemeen zorgvuldig handelen	32
3.3 Maatregelen specifiek zorgvuldig handelen	35
3.3.1 Beschermingszones	35
3.3.2 Maatregelen per soortgroep	36

Doelgroepen

Deze gedragscode is bestemd voor alle partijen betrokken bij het voorbereiden en/of uitvoeren van beheer- en onderhoudswerkzaamheden in groenvoorzieningen. Voorbeelden van deze partijen zijn:

- Publieke terreinbeherende instanties als: Domeinen, gemeenten, waterschappen en recreatieschappen.
- Private terreinbeherende instanties als: woningbouwcorporaties, kerkgenootschappen, bedrijven en particulieren.
- Groenvoorzieners, boomverzorgers en hoveniersbedrijven.
- Aannemingsbedrijven in de grond-, weg- en waterbouw en groenvoorzieningen.

Doorgevoerde wijzigingen

Ten opzichte van de eerste versie van de gedragscode zijn onder meer de volgende aanpassingen verwerkt:

- Wijzigingen in de lijst met beschermde soorten.
- Wijzigingen ten aanzien van het inzetbereik van de gedragscode.
- Aanvulling soortbescherming met jaarrond beschermde nestlocaties.
- Wijzigingen in het kader Ruimtelijke Ordening (o.a. WABO).
- Wijzigingen in de RAW standaard.
- Maatregelen voor zorgvuldig handelen per soortgroepen.
- Deskundigheid.
- Format voor het Plan van aanpak.
- Omgaan met calamiteiten.

Leeswijzer

In hoofdstuk 1 wordt ingegaan op het kader, dit betreft uitleg over de wetgeving, soortbescherming en de relatie met het beheer en onderhoud van groenvoorzieningen. In hoofdstuk 2 wordt aandacht besteed aan de werkvoorbereiding, uitgewerkt in een beknopt stappenplan, inclusief risicoanalyse, rapportage en verslaglegging lopende het uitvoeren van de werkzaamheden en de terugkoppeling naar de opdrachtgevende gemeente. De uitwerking van het bestendig beheer en onderhoud vindt plaats in hoofdstuk 3. Het betreft algemene aandachtspunten en specifieke onderdelen per beheercategorie.

Bij versie 1 van deze gedragscode is ook een leidraad ontwikkeld als middel voor het uitrollen en borgen van de gedragscode in de gemeentelijke organisatie. De leidraad is ook inzetbaar voor deze gedragscode.

Bij het inzetten van deze gedragscode bij de realisatie van werkzaamheden of het uitvoeren van een contract hoort **altijd een specifiek uitgewerkt plan van aanpak**. Een format hiervoor is in deze gedragscode opgenomen in hoofdstuk 2.

1. KADER

1.1 Aanleiding

Iedere Nederlander heeft op basis van de sinds 2002 geldende Flora- en faunawet een algemene zorgplicht aangaande de bescherming en instandhouding van wilde flora en fauna. Het doel van deze wet is dan ook behoud van biodiversiteit. Dit geldt voor alle soorten.

Aanvullend heeft de Rijksoverheid een aantal soorten specifiek aangewezen als beschermde soort. Bij deze aanwijzing is tevens een opdeling in beschermingsgraad geïntroduceerd. In de Flora- en faunawet is de bescherming van deze aangewezen soorten uitgewerkt in de vorm van verbodsbepalingen. In bijlage 1 zijn de algemene zorgplicht (artikel 2) en de verbodsbepalingen (artikel 8 t/m 14) opgenomen. De Nederlandse wilde planten en dieren zijn in de volgende categorieën onder te verdelen (zie ook bijlage 2 en 3):

Overzicht beschermde status flora en fauna in Nederland

• Alle soorten:
Algemene zorgplicht geldt• Beschermd o.b.v. aanwijzing:
Zorgplicht en verbodsbepalingen gelden beide - Tabel 1: Algemene soorten- Tabel 2: Overige soorten- Vogels: Soorten zonder jaarrond beschermde nesten- Vogels: Soorten met jaarrond beschermde nesten- Tabel 3: Specifieke soorten	Licht beschermd Zwaar beschermd

BIJLAGEN	43
Bijlage 1 – Artikelen Flora- & faunawet	44
Bijlage 2 – Beschermde soorten	45
Bijlage 3 – Jaarrond beschermde vogelnesten	49
Bijlage 4 – Borging deskundigheid	50
Bijlage 5 – Soortinformatie	54
Bijlage 6 – Goedkeuringsbesluit	58

INLEIDING

Deze tweede versie van de gedragscode Bestendig Beheer en onderhoud Groenvoorzieningen is de opvolger van de in 2007 goedgekeurde eerste versie. Deze gedragscode is van toepassing op de uitvoering van beheer- en onderhoudswerkzaamheden in groenvoorzieningen. Het betreft een uitwerking van bestendig beheer en onderhoud in het kader van de Flora- en faunawet. De Flora- en faunawet geldt sinds 2002 en is een kaderwet betreffende de duurzame instandhouding van wilde planten en dieren in Nederland.

Deze gedragscode is inzetbaar indien groeiplaatsen en/of (in gebruik zijnde) rust- en verblijfplaatsen van beschermde soorten voorkomen in groenvoorzieningen op het moment dat onderhoudswerkzaamheden worden uitgevoerd. Door te handelen volgens deze gedragscode, kan gebruik worden gemaakt van de wettelijke vrijstelling en wordt schade aan (lokale) populaties van beschermde dieren en planten voorkomen of tot een minimum beperkt.

Het verrichten van een onderhoudsmaatregel kan betekenen dat groeiplaatsen en (vaste) rust- en verblijfplaatsen van (beschermde) planten en dieren niet in stand worden gehouden. Om dit te voorkomen of beperken dient voor dergelijke activiteiten dan ook een degelijke procedure doorlopen te worden van voorbereiding tot en met realisatie. Door te handelen volgens deze gedragscode worden de negatieve effecten van bestendig beheer en onderhoud op (lokale) populaties van beschermde dieren en planten tot nul gereduceerd.

Deze gedragscode is gebaseerd op de contract-systematiek en contractvoorwaarden zoals die in Nederland worden gehanteerd bij de uitvoering van onderhoudswerkzaamheden aan groenvoorzieningen. Het betreffen de RAW, RVOI, DNR, UAV en UAV-GC.

Aan de Flora- en faunawet zijn het 'Besluit en de Regeling Vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten Flora- en faunawet' gekoppeld (het vrijstellingsbesluit). Hierin is bepaald welke acties er per beschermingscategorie bij bepaalde werkzaamheden noodzakelijk zijn om te handelen volgens de wet (zie ook instrumenten voor bestendig beheer).

1.2 Jaarrond beschermde nesten

Als aanvulling op de Flora- en faunawet heeft het voormalige ministerie van LNV in 2009 een (indicatieve) lijst met vogels geïntroduceerd waarvan de nestlocaties jaarrond beschermd zijn. Bijvoorbeeld het horst van een havik wordt niet jaarrond door de vogels gebruikt, toch is de boom met het horst jaarrond beschermd. Om de functionaliteit van het horst te behouden, is ook de directe omgeving van het horst beschermd. Het vellen van deze boom is ontheffingplichtig. Zie voor de lijst met jaarrond beschermde nesten bijlage 3.

1.3 Rode lijst soorten

Aanvullend op het wettelijk kader voor de bescherming van soorten bestaan er ook Rode lijsten. Dit is een beleidskader dat aangeeft of soorten bedreigd of kwetsbaar zijn, of sterk achteruit zijn gegaan in aantal. Het beleidsdoel is het voorkomen/beperken van het achteruit gaan of verdwijnen van soorten. Dit beleid valt in principe buiten deze gedragscode. In de praktijk kan een terreinbeherende instantie middels beleid voor deze soorten (aanvullende) beschermende maatregelen vereisen en geeft daarmee invulling aan het Rijksbeleid.

Voor de aangewezen beschermde soorten is in bijlage 2 aangegeven of het ook een soort betreft die op de Rode lijst staat (met een kleine R bij de Nederlandse naam). Voor de overige Rode lijst soorten geldt in principe alleen de algemene zorgplicht.

1.4 Bestendig beheer en onderhoud

Deze gedragscode is specifiek bedoeld voor bestendig beheer en onderhoud in groenvoorzieningen. Het betreft het voortzetten van (regulier) onderhoud, gericht op behoud van de bestaande situatie. De werkzaamheden worden al langer op deze manier uitgevoerd en hebben kennelijk niet verhinderd, of zelfs bijgedragen aan de vestiging en/of instandhouding van beschermde soorten. Daarbij komt dat de werkzaamheden geen nadelige effecten op de aanwezige beschermde soorten mogen hebben.

Indien onderhoudsmaatregelen niet meer plaatsvinden c.q. op een andere wijze gaan plaatsvinden, verandert de functionaliteit van het leefgebied en

kunnen aanwezige soorten verdwijnen. Dan is er geen sprake meer van bestendig beheer.

Voorbeelden van bestendig beheer en onderhoud zijn:

- Jaarlijks maaien van een wegberm in een bepaalde periode.
- Schoffelen van een heestervak.
- Begeleidingssnoei in een laanbeplanting.
- Dunnen van een houtige beplanting.
- Uitmaaien van een sloot/slootoever in de nazomer.
- Op profiel houden van een watergang (onderhoudsbaggeren).

Voorbeelden van niet bestendig beheer en onderhoud zijn:

- Omvorming van een heestervak naar gazon.
- Aanbrengen beplanting in een grasberm.
- Kappen van een laanbeplanting.
- Baggeren/open graven van een dichtgegroeide watergang.
- Intensivering van het onderhoud: bloemrijk grasland wordt gazon.

1.5 Instrumenten voor bestendig beheer en onderhoud

De Flora- en faunawet dient op een passende wijze aandacht en invulling te krijgen. Op hoofdlijnen betreft dit:

- Wettelijke borging: met welk instrument is de aanpak conform de wet geregeld?
- Praktische borging: hoe wordt het zorgvuldig handelen ingevuld en aangetoond?

Voor bestendig beheer zijn conform de Flora- en faunawet en het vrijstellingsbesluit drie wettelijke mogelijkheden beschikbaar voor het borgen van onderhoudswerkzaamheden op locaties met groeiplaatsen en/of (in gebruik zijnde) rust- en verblijfplaatsen van beschermde soorten:

- Wettelijke vrijstelling.
- Vrijstelling op grond van een gedragscode.
- Ontheffing.

Wettelijke vrijstelling

Een wettelijke vrijstelling van de verbodsartikelen 8 t/m 12 geldt, indien wettelijk erkende activiteiten worden verricht op locaties met algemeen beschermde soorten (tabel 1 soorten). Onderhoudswerkzaamheden aan groenvoorzieningen vallen hieronder. Voor deze vrijstelling is geen verdere wettelijk-

ke borging nodig. Wel geldt altijd de zorgplicht van artikel 2 van de Flora- en faunawet.

Vrijstelling op grond van een gedragscode

Een goedgekeurde gedragscode biedt een wettelijke vrijstelling van de verbodsartikelen 8 t/m 12, gebaseerd op een branchegerichte richtlijn voor het zorgvuldig handelen tijdens het verrichten van werkzaamheden op locaties met groeiplaatsen en/of (vaste) rust- en verblijfplaatsen van beschermde flora en fauna. Een door het bevoegd gezag goedgekeurde gedragscode geldt voor een periode van 5 jaar voor het in de gedragscode beschreven inzetbereik (bv bestendig beheer en onderhoud groenvoorzieningen).

Ondanks het toepassen van een gedragscode blijft de wettelijk beschermde status van soorten te allen tijde gelden. Het bewust of onbewust verontrusten, beschadigen of doden van beschermde flora en fauna (verwoord in de artikelen 8 t/m 14 van de Flora- en faunawet, zie bijlage 1) kan tot vervolging leiden. In dergelijke gevallen zal het om een aansprakelijkheidskwestie gaan waarbij in eerste instantie de veroorzaker aansprakelijk wordt gesteld en wordt beboet.

Ontheffing

Indien er een ingreep moet plaatsvinden in een gebied waar groeiplaatsen en/of (vaste) rust- en verblijfplaatsen van beschermde soorten voorkomen en het betreft soorten of maatregelen waarvoor wel een wettelijke borging nodig is en geen gedragscode ingezet kan worden, moet een ontheffing artikel 75C bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland worden aangevraagd. Een alternatief voor een ontheffing is het verwerken van de aanvraag in de (mogelijk noodzakelijke) aanvraag omgevingsvergunning.

Een ontheffingsaanvraag wordt veelal door de initiatiefnemer verzorgd en vereist een gedegen voorbereiding. Een ontheffing geldt voor één project en/of voor één gebied (gebiedsgerichte ontheffing) en heeft een bepaalde geldigheidsduur.

Voorbeelden van ontheffingplichtige werkzaamheden zijn:

- Kappen van een laanbeplanting waarin een roekenkolonie zit.
- Dempen van een sloot waarin de grote modderkruiper leeft.

In het algemeen levert de combinatie van de beschermingsstatus van soorten en de mogelijke instrumenten het onderstaand schema op. Ter toelichting: voor het verrichten van een ruimtelijke ontwikkeling dient een andere gedragscode ingezet te worden. Bijvoorbeeld de gedragscode Ruimtelijke Ontwikkeling en Inrichting van Stadswerk.

MOGELIJKHEDEN INZET GEDRAGSCODE			Bestendig beheer en onderhoud	
BESCHERMINGS GRAAD	laag	Niet aangewezen beschermde soorten	A	
		Tabel 1 soorten	V	
		Tabel 2 soorten	G	
	hoog	Vogels	Zonder jaarrond beschermde nesten ¹	G
			Met jaarrond beschermde nesten ¹	G
		Tabel 3 soorten		G
LEGENDA				
A	Algemene zorgplicht geldt			
V	Wettelijke vrijstelling, algemene zorgplicht geldt			
G	Inzet gedragscode mogelijk ²			

1. Het Ministerie (EZ) heeft voor vogels specifiek beleid ontwikkeld waarop gedragscodes en ontheffingen worden getoetst. Zij maakt daarbij onderscheid in vogels met jaarrond beschermde nesten en vogels zonder jaarrond beschermde nesten. Zie bijlage 3.
2. Indien (mogelijk) verbodsbepalingen worden overtreden en geen gedragscode wordt gebruikt, is een ontheffing vereist. Ook kan de wettelijke borging in de vorm van een omgevingsvergunning worden geregeld.

1.6 Reikwijdte van de gedragscode

Deze gedragscode is van toepassing op het uitvoeren van werkzaamheden in groenvoorzieningen met beschermde soorten (tabel 2, 3 en vogels). Het betreft onder meer het beheer en onderhoud van parken, groenstroken, bermen, watergangen en (laan)beplantingen binnen en buiten de bebouwde kom. In tegenstelling tot natuurterreinen geldt veelal een meervoudige doelstelling waarbij natuur een ondergeschikte rol speelt.

1.6.1 Soortbescherming

De gedragscode werkt volgens de principes van de algemene zorgplicht. Het doden, verontrusten en/of beschadigen van alle aanwezige wilde flora en fauna wordt voorkomen of zoveel mogelijk beperkt.

Voorkomen schade aan beschermde individuen, groeiplaatsen van beschermde flora en rust- en verblijfplaatsen van beschermde fauna: de wet wordt niet overtreden. Dit wordt bereikt met zorgvuldig handelen als onderdeel van het uitvoeren van bestendig beheer.

Beperken schade aan groeiplaatsen, rust- en verblijfplaatsen en individuen: de gunstige staat van in stand houding van de soort en de functionaliteit van de locatie blijft behouden waarbij op het niveau van een beschermd individu en/of een individuele groeiplaats/verblijfplaats verbodsbepalingen overtreden (kunnen) worden. Het vrijstellingsbesluit biedt hiervoor ruimte op basis deze goedgekeurde gedragscode. Voor vogels en tabel 3 soorten is deze ruimte beperkt. Het vrijstellingsbesluit kan hierbij slechts worden benut indien de werkzaamheden invulling geven aan de volgende, wettelijk erkende, belangen:

1. Volksgezondheid en openbare veiligheid.
2. Bescherming van flora en fauna.

Openbare veiligheid is het grootste belang waar bestendig beheer en onderhoud van groenvoorzieningen invulling aan geeft. Het betreft bijvoorbeeld:

- Veilig en functioneel houden van infrastructuur.
- Veilig en functioneel houden van waterkeringen en waterwerken.
- Veilig en functioneel houden van sport- en recreatieterreinen.
- Peilbeheer.

1.6.2 Gebiedsbescherming

Groenvoorzieningen kunnen deel uitmaken van gebieden met een wettelijke natuurstatus (vnl. Natura 2000). Voor deze gebieden gelden de Natuurbeschermingswet en de Flora- en faunawet naast elkaar. Voor de Natuurbeschermingswet dient een apart vergunningstraject doorlopen te worden. De gedragscode geldt niet als vrijstelling voor de bepalingen uit de Natuurbeschermingswet.

Daarnaast is het mogelijk dat vanuit Rijksbeleid of lokaal beleid (via een vastgesteld beleidsplan of bestemmingsplan) gebieden een bijzondere of waardevolle status hebben. Ook deze status kan leiden tot een aanvullend kader en aanvullende handelingen op deze gedragscode. Dit dient bekend gemaakt te worden door de opdrachtgever of initiatiefnemer.

2. WERKVOORBEREIDING

Zorgvuldig handelen in de praktijk vraagt om een goede en eenduidige voorbereiding. Zowel door de opdrachtgever als door de opdrachtnemer. Afhankelijk van het type contract, verschuift de taakverdeling tussen opdrachtgever en opdrachtnemer. De opdrachtgever blijft altijd de eindverantwoordelijke partij inzake de naleving van de gedragscode. In onderstaande uitwerking is uitgegaan van een traditionele taakverdeling (RAW-frequentiebestek).

2.1 Deskundigheid

Het invullen en borgen van de Flora- en faunawet vereist een bepaalde deskundigheid. Het betreft deskundigheid bij zowel de opdrachtgever, opdrachtnemer als overige betrokken partijen. Deze bestaat uit:

- Kennis.
- Vaardigheden.
- Houding.
- Ervaring.

Het bevoegd gezag hanteert onderstaande definitie voor een deskundige (zie kader). Personen die voldoen aan deze definitie, worden door het bevoegd gezag erkend als een deskundige bij het toepassen van deze gedragscode.

Stadswerk en VHG hebben ten behoeve van het uitvoeren en contracteren van werkzaamheden, deze deskundigheid nader uitgewerkt. Op hoofdlijnen is er sprake van 2 typen deskundigheid:

1. Verzamelen soortinformatie: zorgvuldig inventariseren.
2. Voorbereiden en realiseren onderhoud: zorgvuldig handelen tijdens de realisatie.

Dit is nader uitgewerkt in bijlage 4.

Definitie deskundige, Ministerie van Economische Zaken

december 2013

Met een deskundige wordt bedoeld een persoon die aantoonbare ervaring en kennis heeft op het gebied van soortspecifieke ecologie. De ervaring en kennis dient te zijn opgedaan doordat de deskundige:

- *op HBO-, dan wel universitair niveau een opleiding heeft genoten met als zwaartepunt (Nederlandse) ecologie; en/of*
- *op MBO niveau een opleiding heeft afgerond met als zwaartepunt de Flora- en faunawet, soortenherkenning en zorgvuldig handelen ten opzichte van die soorten; en/of*
- *als ecooloog werkzaam is voor een ecologisch adviesbureau; en/of*
- *zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenbescherming en is aangesloten bij en werkzaam voor de daarvoor in Nederland bestaande organisaties (zoals bijvoorbeeld Zoogdiervereniging, RAVON, Vogelbescherming Nederland, Vlinderstichting, Natuurhistorisch Genootschap, KNNV, NJN, IVN, EIS Nederland, FLORON, SOVON, STONE, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, De Landschappen en Stichting Beheer Natuur en Landelijk gebied) en/of*
- *zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenmonitoring en/of -bescherming.*

2.2 Stappenplan werkvoorbereiding opdrachtgever

De volgende acties en stappen gelden voor de initiatiefnemer/(gedelegeerd) opdrachtgever tijdens de werkvoorbereiding.

Verzamelen actuele basisinformatie

1. Zoneringsdocument/kaart waaruit blijkt waar specifieke natuurgebieden liggen (wettelijk beschermd en/of lokaal waardevol): Wat zijn de restricties voor het werk?
2. Actuele en bruikbare informatie over de aanwezigheid van beschermde soorten tabel 1 (concentraties), tabel 2, tabel 3 soorten en vogels en bepaalde aandachtsoorten (bv Rode lijst-soorten op basis van soortenbeleid). Zie bijlage 5 voor informatie over inventarisatiemethoden.

De informatie beschikbaar stellen als kaartbeeld(en) met daarop locaties/concentraties van groeiplaatsen, rust- en verblijfplaatsen en bijbehorende gegevens (o.a. soort en type rust- en verblijfplaats) en hoe deze soorten te behouden of te ontwikkelen. Actuele informatie is niet ouder dan 5 jaar. Om deze basisinformatie te verkrijgen is de inzet van deskundigen op het gebied van inventariseren veelal aan de orde (zie 2.1 en bijlage 4).

3. Beheerplan, werkplan en/of onderhoudsplan met daarin de gewenste beheer- en onderhoudsstrategie om de terreindoelstelling te bereiken (terreinbeheer).
4. Opdrachtspecificatie: welke werkzaamheden worden verwerkt in de opdracht, aangevuld met uitvoeringsspecificaties zoals tijdpad en fasering.
5. Welke juridische borging van de Flora- en faunawet is nodig? Voor bestendig beheer geldt vrijwel altijd dat volgens deze gedragscode kan worden gewerkt.

Uitvoerbaarheidstoets

1. Levert de combinatie van basisinformatie conflicten of beperkingen op; is de opdracht uitvoerbaar?
2. Resulteert de voorgenomen opdracht en aanpak in het behalen van de doelstelling van de organisatie voor het terrein?

Indien op één of beide vragen het antwoord nee is, dient de basisinformatie aangepast te worden (bv bijstellen planning of bijstellen beheerdoel).

Opstellen opdracht/contract

1. Verwerken van de basisinformatie in het contract en bijbehorende aanbestedingsprocedure. Hierbij kan onder meer gebruik gemaakt worden van de RAW systematiek en een organisatie specifiek moederbestek.
2. Starten aanbesteding.

2.3 Stappenplan werkvoorbereiding opdrachtnemer

In het kader van de aanbesteding geldt dat opdrachtnemer zich goed informeert over het contract voorstel (haal- en brengplicht). En vervolgens dient de informatie op een juiste wijze verwerkt te worden tot een aanpak van de realisatie.

1. Opdrachtnemer controleert het voorstel op volledigheid (zie basisinformatie opdrachtgever).
2. Opdrachtnemer verricht een risicoanalyse: is het werk uitvoerbaar? Indien er complicaties zijn, wordt met de opdrachtgever nader afgestemd (bijvoorbeeld via de Nota van Inlichtingen).
3. Opdrachtnemer werkt het te realiseren contract uit tot een plan van aanpak Flora- en faunawet.
4. Opdrachtnemer legt het plan van aanpak ter acceptatie voor aan de opdrachtgever (bijvoorbeeld als onderdeel van de gunning).
5. Opdrachtnemer zorgt voor deskundig personeel en dat het uitvoerend personeel een instructie krijgt inzake het plan van aanpak en de te verrichten activiteiten.
6. Opdrachtnemer verricht een eventuele inspectie van het terrein voorafgaand aan de uitvoering van onderhoudsmaatregelen (beheercategorie afhankelijk). Rapporteert resultaten en stemt aanvullende noodzakelijk acties af met de opdrachtgever.
7. Opdrachtnemer werkt conform het plan van aanpak tijdens de te verrichten onderhoudsmaatregelen.
8. Indien er tijdens de looptijd van het contract nieuwe (soort)informatie beschikbaar komt, wordt het plan van aanpak daarop afgestemd (in samenspraak met de opdrachtgever).

2.4 Plan van aanpak

Het plan van aanpak Flora- en faunawet, in het kort plan van aanpak, vormt de specifieke uitwerking van de gedragscode en een bepaalt contract voor de realisatie van de werkzaamheden.

Dit plan van aanpak wordt in principe door de opdrachtnemer opgesteld maar kan eventueel ook door de opdrachtgever zijn opgesteld (dit hangt samen met het type contract). Het plan van aanpak dient door een deskundige te worden opgesteld.

Voor het plan van aanpak geldt het navolgende format als richtlijn:

Format plan van aanpak Flora- en faunawet, bestendig beheer

1. Algemene werkbeschrijving

Plan van aanpak hoort bij bestek/werkomschrijving.....

2. Risicoanalyse

Ordenen contractinformatie

- Werklocatie
- Werkzaamheden
- Planning
- Soortinformatie

Uitwerken risicoanalyse

Welke flora en fauna risico's gelden op basis van te verrichten werkzaamheden, locatie, soortinformatie en planning?

- Welke verboden kunnen overtreden worden?
- Zijn er alternatieven qua uitvoering? -> benutten nota van inlichting
- Conclusie: geldt het juiste belang, is het werk uitvoerbaar (Go/ No Go)
=> ontheffing of gedragscode?

3. Risicomanagement: Uitwerken zorgvuldig handelen

Deskundig handelen

- Inzet deskundig personeel (en aantoonbaarheid)
- Wanneer een werkinstructie: overdracht informatie en werkwijze

Zorgvuldig handelen (mitigerende maatregelen)

- Algemeen zorgvuldig handelen:
 - Controle informatie in het veld
 - Werkrichting/werktechniek/fasering
 - Geluid
 - Bodemverdichting
 - Planning
 - Menselijke aanwezigheid
 - Gebruik meststoffen en bestrijdingsmiddelen
- Specifiek zorgvuldig handelen:
 - Aanbrengen markeringen: tijdelijke beschermingszones
 - Specifieke aanpak in de beschermingszones

4. Verzamelen en uitwisselen gegevens

- Is inventariseren van soortgegevens onderdeel van de opdracht?
- Format voor overdracht soortgegevens
- Overdrachtmomenten

5. Communicatie

- Taakverdeling: wie communiceert over wat aan wie
- Overlegmomenten
- Bijwoonpunten/veldcontroles
- (Eind)evaluatie

6. Omgaan met calamiteiten

Hierna volgt een toelichting per onderdeel.

2.4.1 Risicoanalyse

Dit onderdeel besteedt aandacht aan WELKE risico's zich voordoen en wat de organisatiestrategie hierbij is. De risicoanalyse omvat de volgende items:

- Ordenen en combineren informatie: locatie, werkzaamheden, soortinformatie en planning.
- Inventariseren van de onderhoudsactiviteiten per beheergroep die worden beïnvloed door (mogelijk) aanwezige beschermde flora en fauna: welke verbodsbepalingen worden mogelijk overtreden tijdens de uitvoering van het werk?
- Afwegen van keuzemogelijkheden qua uitvoering: voorkomen en beperken van overtredingen:
 - Deels uitvoerbaar/niet uitvoerbaar binnen de contractbepalingen (Go or No GO).
 - Benutten of creëren van planningsruimte.
 - Zorgvuldig handelen: aangeven van de mogelijke werktechnieken.
 - Afwegen belang en type werkzaamheden: is de gedragscode inzetbaar?
- Welke noodzakelijke extra handelingen moeten verricht worden om de overige risico's nader in beeld te brengen (bijvoorbeeld terreininspectie voorafgaand aan de uitvoering).

2.4.2 Risicomanagement

HOE met de risico's om te gaan staat beschreven in dit onderdeel van het plan van aanpak. Dit onderdeel geeft invulling aan deskundigheid en het algemeen en specifiek zorgvuldig handelen:

Deskundigheid

Contract specifiek uitwerken van de benodigde deskundige personen en het niveau per persoon (zie 2.1 en bijlage 4). Bijvoorbeeld voor een maaicontract dienen alle maaiers die zelfstandig werken op plaatsen met beschermde soorten niveau 1 te hebben. Voor snoeiwerk of schoffelfwerk is slechts 1 deskundig persoon per ploeg nodig.

Algemeen zorgvuldig handelen

- Opstellen planning: uitzetten werkzaamheden in de tijd en vertaalslag maken van uitvoeringsperiode naar aandachtspunten voor het uit te voeren werk.

- Keuze werktechniek en te gebruiken materieel.
- Hoe worden de algemene voorzorgsmaatregelen ingevuld (bijvoorbeeld insporingsdiepte). Dit is de contract specifieke uitwerking van de gedragscode.
- Zie voor aandachtspunten en maatregelen Hoofdstuk 3.

Specifiek zorgvuldig handelen

Uitwerken per soort/typegroeiplaats/ rust- en verblijfplaats.

- Hoe worden de te beschermen groeiplaatsen of rust- en verblijfplaatsen beveiligd? Detaillering van de gedragscode per beheergroep/maatregel en soort/soortgroep. Bijvoorbeeld bij het maaien van een wegberm in juni wordt bij een eendennest een beschermingszone van 5m, gemarkeerd met lint en piketten, toegepast.
- Zie voor aandachtspunten en maatregelen Hoofdstuk 3.

2.4.3 Verzamelen en uitwisselen gegevens

Tijdens de uitvoering van onderhoudswerkzaamheden heeft de opdrachtnemer ogen en oren in het terrein. De betrokkenen kunnen (c.q. moeten conform contract) groeiplaatsen en rust- en verblijfplaatsen constateren en de gegevens daarvan overdragen aan de opdrachtgever.

Wat wordt er dan geregistreerd en hoe wordt het geregistreerd? Het betreft de volgende onderdelen:

- Alle **waarnemingen** worden overgedragen aan de opdrachtgever tijdens de oplevering van het werk of volgens een frequentie zoals onderling wordt overeengekomen (bijvoorbeeld maandelijks). Hiervoor kan de door de opdrachtgever verstrekte kaartset en lijst met aanwezige beschermde flora en fauna worden gebruikt of worden afspraken gemaakt op basis van een specifiek (digitaal) format.
- Indien tijdens de uitvoering moet worden afgeweken van het plan van aanpak, dient dit in samenspraak met de opdrachtgever of de ingestelde directie te worden besloten. Alle **afwijkingen** dienen te worden geregistreerd en te worden gerapporteerd volgens een van tevoren afgesproken frequentie (bijvoorbeeld wekelijks). Eventueel kan het plan van aanpak worden aangepast (levend document).
- Registratiewijze **niet uitgevoerde werkzaamheden**. Dit geeft inzicht in achterwege gebleven onderhoudsmaatregelen die op een later tijdstip nog moeten plaatsvinden (mogelijk meerwerk). De resulteert veelal ook in een andere aanpak: aanpassen plan van aanpak.

De relevante gegevens en documentatie dienen na afloop van het werk te worden gearchiveerd door de opdrachtgever en minimaal 2 jaar te worden bewaard.

2.4.4 Communicatie

Hieronder kunnen de volgende onderdelen worden gerangschikt:

- Contactpersonen en aanspreekpunten Flora- en faunawet bij opdrachtgever en opdrachtnemer.
- Publiceren informatie over zorgvuldig handelen (bijvoorbeeld infopaneel of krantenartikel).
- Waar worden de documenten bewaard op de werklocatie (bijvoorbeeld plan van aanpak en werkinstructie liggen in de werkkeet).
- Afstemming tussen opdrachtgever en opdrachtnemer.

Tijdens en na afloop van het werk dienen er evaluatiemomenten te zijn. Het is raadzaam om al vroeg in de looptijd van een onderhoudscontract een tussentijdse evaluatie in te lassen en dit op te nemen in het plan van aanpak. Dit voorkomt discussies achteraf. Deze tussentijdse evaluatie kan op initiatief van de opdrachtnemer en/of opdrachtgever worden ingelast. Daarnaast dient de opdracht te worden afgesloten met een eindevaluatie ter verbetering van het werkproces.

Aandachtspunten tussentijdse evaluatie

- Komt de soortinformatie overeen met de werkelijkheid?
- Is er voldoende deskundigheid binnen de organisatie beschikbaar?
- Worden de werkzaamheden conform het plan van aanpak uitgevoerd?
- Functioneren de beschermende maatregelen (beveiliging) naar behoren?
- Voldoet het plan van aanpak nog?

Indien het antwoord op (een van) deze punten "nee" is, dienen er vervolgacties besproken te worden met daarbij aandacht voor wie de actie realiseert en voor wanneer. Tevens dient duidelijk te worden gemaakt wat de gevolgen zijn indien er geen vervolgacties worden ondernomen (bv inzet bevoegd gezag).

Aandachtspunten eindevaluatie

Aandachtspunten van de tussenevaluatie, aangevuld met:

- Zijn er verbeterpunten voor de gedragscode (melden bij Stadswerk).

- Hoe is de informatie-uitwisseling met de opdrachtgever verlopen; zijn er verbeterpunten?

2.4.5 Omgaan met calamiteiten

Een calamiteit betreft een onvoorziene gebeurtenis die actie vereist vanwege een acuut risico voor de volksgezondheid en/of openbare veiligheid. In het kader van de Flora- en faunawet kan dit situaties opleveren die specifiek aandacht vragen. Enkele voorbeelden zijn:

- Het als gevolg van een storm verwijderen van afgebroken takken en kroondelen uit een boom boven een openbare weg. In de boom zit een bewoond nest.
- Het vanwege aanhoudende zware regenbuien versterken en verhogen van een waterkering in april op een locatie waar orchideeën staan.

Bij calamiteiten is er dus een acute botsing tussen het belang van openbare veiligheid of volksgezondheid en behoud van de beschermde soorten.

In het plan van aanpak dient aandacht te worden besteed hoe er met calamiteiten wordt omgegaan. Opdrachtgever en opdrachtnemer dienen hier veelal gezamenlijk invulling aan te geven. Het betreft onder andere de inzet van een externe partij. Navolgend een algemene richtlijn voor het plan van aanpak bij calamiteiten.

Bij vermeende calamiteiten dient als volgt te worden gehandeld:

1. Is er sprake van een acuut risico voor de volksgezondheid en/of openbare veiligheid? Eventueel te beoordelen door inzet van een bevoegde instantie of persoon zoals GGD, Wegbeheerder of Waterschap.
Nee = Geen calamiteit.
Ja = Een calamiteit, Ga verder met vraag 2.
2. Is er sprake van aanwezigheid van groeiplaatsen van beschermde flora en/of vaste rust- en verblijfplaatsen van beschermde fauna en is de functionaliteit in het geding? Te beoordelen door een deskundige op het vlak van inventariseren.
Nee = Maatregelen uitvoeren om risico weg te nemen.
Ja = Ga verder met 3.
3. Handelen conform de volgende prioritering:
 - a. Het risico wegnemen door dusdanig te werken dat de nadelige effecten voor flora en fauna zo veel mogelijk worden beperkt. Bijvoorbeeld bij een dassenburcht of vossenburcht onder een breukgevaarlijke boom, de boom verwijderen met een telesco-

pische kraan of kraan met lange giek zodat niet op de burcht wordt gereden.

- b.** De schade aan de groeiplaats of rust- en verblijfplaats zo veel mogelijk beperken. Bijvoorbeeld takken in de kroon van een laanboom wegnemen en het stamstuk waar vleermuizen in verblijven laten staan.
- c.** Het risico wegnemen met blijvende schade aan de groeiplaats of rust- en verblijfplaats. De analyse en de te nemen handelingen dienen te worden bepaald door een deskundige. De aanpak dient te worden gedocumenteerd en minimaal 2 jaar te worden bewaard door de opdrachtgever. Bijvoorbeeld het verwijderen van een door een herfststorm scheefgezakte boom boven een parkeerplaats met daarin een horst van een buizerd.

3. **MAATREGELEN PER BEHEERCATEGORIE**

Dit hoofdstuk vormt de basis voor de uitwerking van het plan van aanpak.

In eerste instantie wordt per beheergroep inzicht gegeven in de mogelijk aanwezige soorten en aanpak op hoofdlijnen. Vervolgens zijn maatregelen uitgewerkt ten aanzien van het algemeen zorgvuldig handelen. Het hoofdstuk besluit met maatregelen op het niveau van soortgroepen ten behoeve van het specifiek zorgvuldig handelen.

3.1 Maatregelen per beheergroep

Op basis van de beschermingsstatus van soorten in de Flora- en faunawet, gekoppeld aan de mogelijke biotoopvariatie van de diverse groenvoorzieningen zijn in deze paragraaf 7 beheergroepen geformuleerd en uitgewerkt. Per beheergroep zijn maatregelen en aandachtspunten opgenomen voor zorgvuldig handelen tijdens de uitvoering van onderhoudswerkzaamheden.

Per contract worden voor de aangetroffen beheergroepen en soorten de maatregelen specifiek gemaakt in het plan van aanpak.

1. Houtige boombegroeiingen met intensief beheerde kruidenvegetatie of verharding als onderetage

Solitaire bomen

Boomgroepen, boomweides

Lanen, straatbeplantingen en rijbeplantingen

Stappen	Specificaties en handelingen
<i>Soortgroepen</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Vogels (nesten, slaappleatsen en holten). - Vleermuizen (holten). - Planten (groeipleatsen).
<i>Zorgvuldig handelen</i>	<p>Uitwerken algemeen en specifiek zorgvuldig handelen. Het betreft onder meer:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Behoud groeipleatsen/(vaste) rust- en verblijfpleatsen. Indien van toepassing werken met beschermingszones (zie 3.3). - Toepassen van (de met de opdrachtgever overeengekomen) optimale werkperioden/werkmomenten (inzet natuurkalenders, zie 3.2). - Gefaseerd werken: b.v. bomen met een bewoond nest worden overgeslagen en na de broedperiode gesnoeid. - Bij jaarrond beschermde nesten moeten de werkzaamheden zodanig worden uitgevoerd dat de functionaliteit niet wordt aangetast. - Aanwezigheid en verstoring beperken bij nesten en holten.

2. Houtige boombegroeiingen met houtige en kruidige ondergroei

Houtwallen

Singels

Bos

Boombepanting in struweel/heestervak

Stappen	Specificaties en handelingen
<i>Soortgroepen</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Vogels (nesten, holten, roest- en slaappleatsen). - Vleermuizen (holten, foerageergebied en vliegroute). - Planten (groeipleatsen). - Bosmieren (hopen). - Zoogdieren (eekhoornnest, muizen- en konijnenholten, dassen- en beverburchten en vossenbouw). - Reptielen (ringslang broedhoop). - Diverse soorten: schuilpleatsen (o.a. takkenrillen).
<i>Zorgvuldig handelen</i>	<p>Uitwerken algemeen en specifiek zorgvuldig handelen. Het betreft onder meer:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Behoud groeipleatsen/(vaste) rust- en verblijfpleatsen. Keuze voor werken met beschermingszones (zie 3.3). - Toepassen van de met de opdrachtgever overeengekomen werkperioden/werkmomenten (inzet natuurkalenders, zie 3.2). - Werkrichting: gewenning op laten treden en vluchtroute bieden. - Inzet gefaseerd werken: welke opdeling van het areaal, doorlooptijd en ingrijpmoment per fase (bv dunnen parkbos in 2 fasen over 4 jaar). - Aanwezigheid en verstoring beperken bij nesten en holten.

3. Houtige struweelbegroeiingen

Griend en hakhout

Hakhoutwal

Bosplantsoen

*Indien er opgaande bomen (overstaanders)
aanwezig zijn, zie 2.*

Stappen	Specificaties en handelingen
Soortgroepen	<ul style="list-style-type: none"> - Vogels (nesten, roest- en slaappleatsen). - Planten (groeipleatsen). - Bosmieren (hopen). - Zoogdieren (eekhoornnest, muizen- en konijnenholen, dassen- en beverburchten en vossenbouw). - Reptielen (ringslang broedhoop). - Diverse soorten: schuilpleatsen (o.a. takkenrillen). vleurmuizen
Zorgvuldig handelen	<p>Uitwerken algemeen en specifiek zorgvuldig handelen. Het betreft onder meer:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Behoud groeipleatsen/(vaste) rust- en verblijfpleatsen. Keuze voor werken met beschermingszone (zie3.3). - Toepassen van de met de opdrachtgever overeengekomen werkperioden/werkmomenten (inzet natuurkalenders, zie 3.2). - Werkrichting: gewenning op laten treden en vluchtroute bieden. - Inzet gefaseerd werken: welke opdeling van het areaal, doorlooptijd en ingrijpmoment per fase (bv afzetten hakhout in 4 fasen over 4 jaar). - Aanwezigheid en verstoring beperken bij nesten.

4. Houtige sierbegroeiingen

*Opgaande heestervakken met intensief be-
 heerde rand en ondergrond*

Bodembedekkende heestervakken

Hagen en blokhagen

Klimplanten

Stappen	Specificaties en handelingen
<i>Soortgroepen</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Vogels (nesten, roest- en slaappleatsen). - Planten (groeipleatsen). - Zoogdieren (o.a. muizen- en konijnenholen). - Diverse soorten: schuilpleatsen (o.a. takkenrillen).
<i>Zorgvuldig handelen</i>	<p>Uitwerken algemeen en specifiek zorgvuldig handelen. Het betreft onder meer:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Behoud groeipleatsen/(vaste) rust- en verblijfpleatsen. Keuze voor werken met beschermingszone (zie 3.3). - Toepassen van de met de opdrachtgever overeengekomen werkperioden/werkmomenten (inzet natuurkalenders, zie 3.2). - Werkrichting: gewenning op laten treden en vluchtroute bieden. - Aanwezigheid en verstoring beperken bij nesten.

5. Kruidige begroeiingen met jaarlijks extensief onderhoud	
<p><i>Ruig gras, ruw gras, lang gras, bermgras</i> <i>Bloemrijk gras, ecogras (al dan niet begraast)</i> <i>Ruigte</i></p>	
	
Stappen	Specificaties en handelingen
<i>Soortgroepen</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Vogels (nesten). - Planten (groeiplaatsen). - Amfibieën (migratieroute) - Zoogdieren (o.a. muizen- en konijnenholen).
<i>Zorgvuldig handelen</i>	<p>Uitwerken algemeen en specifiek zorgvuldig handelen. Het betreft onder meer:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Behoud groeiplaatsen/(vaste) rust- en verblijfplaatsen. Keuze voor werken met beschermingszone (zie 3.3). - Toepassen van de met de opdrachtgever overeengekomen werkperioden/werkmomenten (inzet natuurkalenders, zie 3.2). - Minimale maaahoogte vaststellen: hoe hoger des te meer er wordt gespaard. - Inzet gefaseerd werken: welke opdeling van het areaal, doorlooptijd en ingrijpmoment per fase (bv bermstrook versus aanliggend grasland). - Te maaien terrein voorbereiden: tijdelijke inzet akoestische verjaagmiddelen voor reeën en hazen (bv. 1 dag voor het maaienzakken ophangen). - Maai/trekker combinatie uitrusten met een wild-redder. - Werkrichting: vluchtroute bieden (van binnen naar buiten). - Op maailocaties met beschermde flora, af te voeren maaisel tijdelijk laten liggen in verband met zaadval. - Aanwezigheid en verstoring beperken bij nesten. - Aandacht voor migratie Amfibieën (paddentrek.)

6. Kruidige begroeiingen met jaarlijks intensief onderhoud

Gazon

Sportvelden, ligweides

Eénjarigen, perkplanten

Vaste planten (borders en verticaal groen)

Voor deze begroeiingen geldt geen specifiek beheer gericht op de instandhouding van beschermde flora en fauna.

Aandacht voor migratie amfibieën (paddentrek).

Bij deze begroeiingen kan er sprake zijn van schade als gevolg van de aanwezigheid van beschermde diersoorten. Bestrijding van de soorten valt buiten het bestendig beheer zoals verwoord in deze gedragscode.

7. Kruidige waterbegroeiingen en overgangen land-water

(Onder-)waterbegroeiing
 Oeverbegroeiing
 Rietland
 Moeras

Stappen	Specificaties en handelingen
Soortgroepen	<ul style="list-style-type: none"> - Vogels (nesten). - Vissen. - Amfibieën. - Zoogdieren (o.a. bever). - Reptielen (ringslang). - Insecten. - Planten (groeiplaatsen).
Zorgvuldig handelen	<p>Uitwerken algemeen en specifiek zorgvuldig handelen. Het betreft onder meer:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Behoud groeiplaatsen/(vaste) rust- en verblijfplaatsen. Keuze voor werken met beschermingszone (zie 3.3). - Toepassen van de met de opdrachtgever overeengekomen werkperioden/werkmomenten (inzet natuurkalenders, zie 3.2). - Minimale maaihogte vaststellen: hoe hoger hoe meer er wordt gespaard. - Inzet gefaseerd werken: welke opdeling van het areaal, doorlooptijd en ingrijpmoment per fase (bv rietland in 3 fasen maaien: 1 fase per jaar). - Te maaien terrein voorbereiden: inzet akoestische verjaagmiddelen voor reeën en hazen (bv zakken ophangen). - Maai/trekker combinatie uitrusten met een wild-redder. - Werkrichting: vluchtroute bieden (van druk naar rustig). - Op maailocaties met beschermd flora, af te voeren maaisel tijdelijk laten liggen in verband met zaadval. - Aanwezigheid en verstoring beperken bij nesten.

3.2 Maatregelen algemeen zorgvuldig handelen

Voor het onderhouden van groenvoorzieningen in het algemeen en met name wanneer er in de groenvoorzieningen beschermde planten en dieren voorkomen, dient de opdrachtnemer invulling te geven aan de algemene zorgplicht en zorgvuldig handelen. Het betreft het tegengaan van beschadiging, verontrusting en doden van (algemeen) beschermde planten en dieren. Per contract dient dit, door/onder begeleiding van een deskundige, specifiek te worden uitgewerkt in het plan van aanpak Flora- en faunawet. Het gaat om de volgende aspecten:

- Verkennen werklocatie.
- Insporing en bodemverdichting.
- Fysieke aanwezigheid.
- Geluidsoverlast.
- Werkperioden.
- Werkrichting.
- Gefaseerd werken.
- Gebruik meststoffen en bestrijdingsmiddelen.

1. Verkennen werklocatie

Voorafgaand aan het werk wordt de verstrekte informatie in het terrein gecontroleerd: lokaliseren groeiplaatsen en rust- en verblijfplaatsen, vaststellen gebruiksstatus en registreren.

Het beschermen van groeiplaatsen en rust- en verblijfplaatsen gebeurt tijdelijk: vlak voor aanvang van de werkzaamheden de markering aanbrengen en zo snel mogelijk de markering verwijderen na afronding van de werkzaamheden. Nadere informatie over het zorgvuldig handelen (werktechnieken) en de in te stellen beschermingszones bij groeiplaatsen en vaste rust- en verblijfplaatsen is te vinden in paragraaf 3.3.1

2. Insporing en bodemverdichting

Voor het behoud van de aanwezige beschermde (bodem-)vegetaties dient de insporing van werktuigen en de verdichting van de bodem tot een minimum te worden beperkt. Hiervoor gelden de volgende richtlijnen die in samenwerking met de opdrachtgever ingevuld dienen te worden (maatwerk op basis van de terreindraagkracht, seizoen e.d.):

- Bepaal maximaal toegestane insporing ten opzichte van de 0-situatie en het maaiveldniveau.

- Bepaal maximale toegestane verdichting ten opzichte van de 0-situatie.
- Beperk het aantal verplaatsingen van werktuigen tot een minimum (combineer werktuigen en werkgangen).
- Bepaal de routing: of via één vaste route of juist zoveel mogelijk spreiden van de rij-route.
- Voer geen onderhoudswerkzaamheden met zware machines in natte perioden uit.
- Stem type band, aantal banden en bandenspanning af op terreinomstandigheden.

3. Fysieke aanwezigheid

Op het moment dat er wordt gewerkt, vindt er verstoring/ verontrusting plaats door het aanwezig zijn (geldt met name voor vogels en zoogdieren). Om dit te beperken dient de verstoringperiode tot een minimum beperkt te worden. Hiervoor gelden de volgende richtlijnen:

- Beperk het aantal verstoringsmomenten: concentreer of combineer maatregelen per locatie zo veel mogelijk.
- Optimaliseer het werkproces zo dat de maatregel in een beperkte tijd kan plaatsvinden.
- Werk met werktuigen voorzien van een afgesloten cabine waardoor de fysieke aanwezigheid van de mens door de aanwezige dieren als beperkt wordt ervaren.

4. Geluidsoverlast

Om verstoring van aanwezige fauna tegen te gaan dient geluidsoverlast als gevolg van werktuigen tot een minimum beperkt te worden. Dit geldt vooral voor vogels en zoogdieren. Hiervoor gelden de volgende richtlijnen:

- Gebruik apparaten die weinig geluid produceren: bv inzet elektrische/ hydraulische heggenschaar i.p.v. motor heggenschaar.
- Beperk geluidspieken.
- Beperk verrassingen en laat gewenning optreden (dus niet de motor-zaag starten binnen de beschermingszone bij een bewoond nest).

5. Werkperioden

De Flora- en faunawet schrijft geen werkperioden voor. In principe is er dan ook ruimte voor jaarrond onderhoud. Om specifiek in te kunnen spelen op de aanwezige soorten en hun kwetsbare periode(n), kan gebruik gemaakt wor-

den van natuurkalenders. Een natuurkalender is een richtlijn die indicatief de actieve en niet actieve periode per soort aangeeft. Via het loket van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland kan een natuurkalender worden gedownload (zie www.rvo.nl).

De opdrachtgever kan werkperiodes voorschrijven (bijvoorbeeld op basis van een planningstabel en/of natuurkalender. In algemene zin dient rekening gehouden te worden met de volgende perioden:

- Voortplantingsseizoen.
- Winterrust.

Deze perioden dienen soortspecifiek uitgewerkt te worden in het plan van aanpak.

6. Werkrichting

Ondanks zorgvuldig handelen is verstoring van met name fauna niet altijd onvermijdelijk. Indien er verstoring plaats vindt, dient er een goede vluchtroute beschikbaar te zijn (geldt met name voor vogels en zoogdieren). Dit om bijvoorbeeld verkeersslachtoffers te voorkomen. Werk van een drukke rand van een groengebied (bijvoorbeeld hoofdontsluitingsweg of woonwijk) naar een rustige rand of groene kern (bijvoorbeeld overig groengebied, buitengebied). Werk bij onderhoudswerkzaamheden langs oevers van land naar water. Werk op een kruidenrijk perceel van binnen naar buiten.

7. Gefaseerd werken

Voor het in stand houden van beschermde flora en fauna in relatie tot het terreintype is veelal onderhoud noodzakelijk. Het beperken van schade als gevolg van onderhoud kan plaats vinden door het werk gefaseerd uit te voeren. Dit levert veelal nog voordelen voor de aanwezige soorten op, omdat er verschillende ontwikkelingsstadia ontstaan (bv spreiding in ouderdom van rietland).

Vormen van gefaseerd werken zijn:

- Enkele te onderhouden objecten volledig overslaan (bv. twee van de tien sloten).
- Stroken van een object overslaan (bv. het deel van de wegberm dat niet direct aan de weg grenst).
- Delen van het object overslaan (bv. hoekje van het heestervak waar eenden broeden).

In het beheerdocument van de opdrachtgever of in het plan van aanpak van de opdrachtnemer dient dit nader uitgewerkt te worden (lokaal maatwerk).

8. Gebruik meststoffen en bestrijdingsmiddelen

Afhankelijk van het gemeentelijk (milieu-)beleid is het toepassen van bepaalde bestrijdingsmiddelen in groenvoorzieningen toegestaan. In relatie tot het voorkomen van beschermde flora en fauna dient het gebruik van meststoffen en bestrijdingsmiddelen te worden beperkt, waarbij de volgende keuzevolgorde geldt:

- 1e keus: mechanische bestrijding.
- 2e keus: biologische bestrijding.
- 3e keus: chemische bestrijding.

Dit moet in overleg met de opdrachtgever worden bepaald (groenbeleid).

Bestrijding van plaagdieren (onder andere muskusrat en bruine rat) en het voorkomen/bestrijden van schade door dieren (onder andere jacht op konijnen) vallen buiten deze gedragscode.

3.3 Maatregelen specifiek zorgvuldig handelen

3.3.1 Beschermingszones

Wanneer er in groenvoorzieningen groeiplaatsen of rust- en verblijfplaatsen voorkomen van beschermde flora of fauna dienen deze tijdelijk te worden beschermd indien de maatregel schade toebrengt aan het lokale voortbestaan van de soort.

Onder tijdelijk te beschermen locaties vallen:

- In gebruik zijnde broedplaatsen van vogels (bv. vogelnesten, boomholtes, nestkasten).
- Broedlocaties die jaarlijks worden gebruikt, maar niet jaarrond (bv. een havikshorst in een boom, ijsvogelhol in een oever/boomkluit) en kolonieplaatsen (o.a. blauwe reiger en oeverzwaluw). Dit betreft onder meer de locaties van vogels met jaarrond beschermde nesten. Hierbij dienen ook buiten het broedseizoen beschermende maatregelen te worden toegepast.
- Holle bomen die fungeren als kraambomen en/of winterverblijven voor vleermuizen.
- Burchten en bouwen (o.a. das en bever).
- (Broed)hopen (o.a. bosmieren en ringslang).
- Takkenrillen, takkenhopen en liggend, zwaar dood hout in gebruik door egels, muizen, marters en/of amfibieën.

- Groeiplaatsen van beschermde planten indien de beheermaatregel nadelig is (zie maatregelen beheer per beheercategorie in paragraaf 3.2).
- Migratiezones amfibieën (voorjaarstrek).
- Voortplantingslocaties vissen, amfibieën, vlinder en libellen: (o.a. plas-dras zones).
- Winterrustplaatsen vogels, amfibieën, zoogdieren en reptielen.
- Bewoonde tijdelijke gronddepots (bv. oeverwaluw).

De tijdelijke bescherming kan als volgt plaatsvinden:

- Op basis van het gedrag van de soort en de gebruiksintensiteit van de locatie door de mens, wordt door een deskundige (zie 2.1 en bijlage 4) bepaald wat de optimale werkafstand is waarbij verontrusting of verstoring van de aanwezige soort wordt voorkomen (verstoring-vrije afstand). De ruimte die door deze afstand om de verblijfplaats ontstaat, is de beschermingszone.
- Het aanbrengen van zichtbare markeringen op de rand van de beschermingszone door middel van een afzetting van palen en lint indien er sprake is van vegetatiebeheer (bv. maaien gras of ruigte).
- Het markeren van een beschermingszone rond bewoonde holle bomen, bomen met nestkasten en/of nestbomen. De boom markeren met een lint en de bijbehorende aanpak opnemen in het plan van aanpak en werkinstructie (bv. binnen zone van 1x de boomlengte bomen van de gemarkeerde boom af vellen en aanwezigheid beperken).
- Het aanbrengen van volledige 3-dimensionale bescherming (kooiconstructie) indien er sprake is van bomenkap versus het beschermen van locaties op maaiveldniveau (bv. mierenhoop of groeiplaats).

Afhankelijk van het te verrichten beheer- of onderhoudswerk kan er wel of niet gewerkt worden binnen en nabij de beschermingszone volgens een specifiek beschreven werkmethode (uitwerken in het plan van aanpak).

3.3.2 Maatregelen per soortgroep

Een specificatie van de aanpak is per soortgroep uitgewerkt in de navolgende tabel. In deze tabel is tevens aangegeven in welke beheertypen de groeiplaatsen of rust- en verblijfplaatsen per soortgroep te vinden zijn.

De te nemen maatregelen dienen in overleg met dan wel door een deskundige te worden vastgesteld.

Soortgroep	Type ver- blijfplaats	Voorbeelden van soorten	1. Boombeplanting	2. Bosbeplanting	3. Struweel	4. Stierheesters	5. Kruidig extensief	6. Kruidig intensief	7. Overgang land-water	Maatregelen
Vogels	Holte	Specht Mees	X	X						Bepalen beschermingszone door deskundige Markeren boom Werken buiten soortspecifieke broedperiode Werken tussen zonsopgang en zonsondergang Inzetten van elektrisch gereedschap Geen tijdelijke opslag nabij boom
	Hol	Bergeend		X	X		X			Bepalen beschermingszone door deskundige Markeren beschermingszone Niet werken in beschermingszone Werken buiten soortspecifieke broedperiode
	Nest	Roek Wilde eend	X	X	X	X	X		X	Bepalen beschermingszone door deskundige Markeren nest Niet werken in beschermingszone Werken buiten soortspecifieke broedperiode Behoud jaarrond beschermde nestboom

Soortgroep	Type ver- blijfplaats	Voorbeelden van soorten	1. Boombeplanting	2. Bosbeplanting	3. Struweel	4. Sierheesters	5. Kruidig extensief	6. Kruidig intensief	7. Overgang land-water	Maatregelen
Vogels (vervolg)	Slaapplaats (nacht)	Kauw Spreeuw	X	X	X				X	Bepalen beschermingszone door deskundige Markeren beschermingszone Werken tussen zonsopgang en zonsondergang
	Roestplaats (dag)	Ransuil		X	X	X				Bepalen beschermingszone door deskundige Markeren beschermingszone Niet werken in beschermingszone tijdens soortspecifieke roestperiode
Zoog- dieren	Holte	Vleermuis Boommarter	X	X						Bepalen beschermingszone door deskundige Markeren boom Werken buiten soortspecifieke gebruikperiode Werken tussen zonsopgang en zonsondergang Inzetten van elektrisch gereedschap Geen tijdelijke opslag nabij boom

Soortgroep	Type ver- blijfplaats	Voorbeelden van soorten	1. Boombeplanting	2. Bosbeplanting	3. Struweel	4. Sierheesters	5. Kruidig extensief	6. Kruidig intensief	7. Overgang land-water	Maatregelen
Zoog- dieren (vervolg)	Hol, burcht, bouw	Das Vos Bever Konijn		X	X	X	X			Bepalen beschermingszone door deskundige Markeren beschermingszone Niet werken in beschermingszone Bomen van beschermingszone af vellen Werken in handkracht in beschermingszone Inzetten van elektrische gereedschap
	Nest	Eekhoorn Dwergmuis		X	X		X			Bepalen beschermingszone door deskundige Markeren boom Werken buiten soortspecifieke gebruikperiode Werken tussen zonsopgang en zonsondergang Inzetten van elektrisch gereedschap Geen tijdelijke opslag nabij boom
	(Winter)- rustplaats	Egel		X	X	X				Bepalen beschermingszone door deskundige Markeren beschermingszone Niet werken in beschermingszone tijdens soortspecifieke gebruikperiode

Soortgroep	Type ver- blijfplaats	Voorbeelden van soorten	1. Boombeplanting	2. Bosbeplanting	3. Struweel	4. Stierheesters	5. Kruidig extensief	6. Kruidig intensief	7. Overgang land-water	Maatregelen
Rep- tielen	Broedhoop	Ringslang		X	X		X		X	Bepalen beschermingszone door deskundige Markeren broedhoop Niet werken in beschermingszone
	Hol	Alle soorten		X	X		X			Bepalen beschermingszone door deskundige Markeren beschermingszone hol Niet werken in beschermingszone tijdens soort- specifieke gebruikperiode
	Leef- omgeving	Alle soorten			X	X	X		X	Fasieren van werkzaamheden (per werkronde een deel bewerken) Werken op warme dagen of werken tijdens de win- terrust, te bepalen door een deskundige
Amfi- bieën	Ei- afzetplaats	Alle soorten							X	Bepalen beschermingszone door deskundige Markeren beschermingszone bij ei-afzetlocatie Niet werken in beschermingszone Werken buiten soortspecifieke ei-afzetperiode

Soortgroep	Type ver- blijplaats	Voorbeelden van soorten	1. Boombeplanting	2. Bosbeplanting	3. Struweel	4. Stierheesters	5. Kruidig extensief	6. Kruidig intensief	7. Overgang land-water	Maatregelen
Amfi- bieën	Winterrust plaats	Alle soorten		X	X	X	X		X	Werkzaamheden faseren Optimale rustlocaties ontzien
(vervolg)	Leef- omgeving	Alle soorten		X	X	X	X		X	Werkzaamheden faseren (per werkronde een deel bewerken) Inspelen op soortspecifiek gebruik van land- en waterbiotoop
Vissen	Paaiplaats	Alle soorten							X	Bepalen beschermingszone door deskundige Markeren beschermingszone bij paaiplaats Niet werken in beschermingszone Werken buiten soortspecifieke ei-afzetperiode
	Leef- omgeving	Alle soorten							X	Werkzaamheden faseren (per werkronde een deel bewerken) Inspelen op soortspecifiek gebruik van de water- biotoop
Insecten	Leef- omgeving	Alle soorten		X	X	X	X		X	Werkzaamheden faseren (per werkronde een deel bewerken) Inspelen op soortspecifiek gebruik van land- en/of waterbiotoop

		waterbiotoop							
Soortgroep	Type ver- blijfplaats	Voorbeelden van soorten	1. Boombeplanting	2. Bosbeplanting	3. Struweel	4. Sierheesters	5. Kruidig extensief	6. Kruidig intensief	7. Overgang land-water
Planten	Groeiplaats	Alle soorten	X	X	X	X	X		X
			Maatregelen						
			Bepalen beschermingszone door deskundige						
			Markeren beschermingszone bij groeiplaats						
			Niets doen in de beschermingszone						
			In soortspecifieke groei/bloeiperiode niet werken in de beschermingszone						
			Buiten groei/bloeiperiode zorgvuldig maaien en afvoeren maaisel						

BIJLAGEN

Bijlage 1	Artikelen Flora- en faunawet
Bijlage 2	Beschermde soorten
Bijlage 3	Jaarrond beschermde soorten
Bijlage 4	Borging deskundigheid
Bijlage 5	Soortinformatie
Bijlage 6	Goedkeuringsbesluit

Bijlage 1 – Artikelen Flora- & faunawet

ALGEMENE ZORGPLICHT

Artikel 2

Een ieder neemt voldoende zorg in acht voor de in het wild levende dieren en planten, alsmede voor hun directe leefomgeving. De zorg houdt in ieder geval in dat een ieder die weet of redelijkerwijs kan vermoeden dat door zijn handelen of nalaten nadelige gevolgen voor flora of fauna kunnen worden veroorzaakt, verplicht is dergelijke handelingen achterwege te laten voor zover zulks in redelijkheid kan worden gevergd, dan wel alle maatregelen te nemen die redelijkerwijs van hem kunnen worden gevergd teneinde die gevolgen te voorkomen of, voor zover die gevolgen niet kunnen worden voorkomen, deze zoveel mogelijk te beperken of ongedaan te maken.

ALGEMENE VERBODSBEPALINGEN

De Flora- en faunawet bevat een aantal verbodsbepalingen om er voor te zorgen dat in het wild levende soorten zoveel mogelijk met rust worden gelaten. Voor deze artikelen geldt het vrijstellingsbesluit bij inzet van deze gedragscode.

Artikel 8: Het is verboden (beschermde) planten te plukken, te verzamelen, af te snijden, uit te steken, te vernielen, te beschadigen, te ontwortelen of op enigerlei andere wijze van hun groeiplaats te verwijderen.

Artikel 9: Het is verboden (beschermde) dieren te doden, te verwonden, te vangen, te bemachtigen of met het oog daarop op te sporen.

Artikel 10: Het is verboden (beschermde) dieren opzettelijk te veront-rusten.

Artikel 11: Het is verboden nesten, holen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van (beschermde) dieren te beschadigen, te vernielen, uit te halen, weg te nemen of te verstoren.

Artikel 12: Het is verboden eieren van (beschermde) dieren te zoeken, te rapen, uit het nest te nemen, te beschadigen of te vernielen.

De volgende artikelen zijn wel relevant voor het zorgvuldig handelen, ze vallen echter buiten de reikwijdte van het vrijstellingsbesluit.

Artikel 13: Het is verboden planten of producten van planten, of dieren dan wel eieren, nesten of producten van (beschermde) dieren te koop te vragen, te kopen of te verwerven, ter verkoop voorhanden of in voorraad te hebben, te verkopen of ter verkoop aan te bieden, te vervoeren, ten vervoer aan te bieden, af te leveren, te gebruiken voor commercieel gewin, te huren of te verhuren, te ruilen of in ruil aan te bieden, uit te wisselen of tentoon te stellen voor handelsdoeleinden, binnen of buiten het grondgebied van Nederland te brengen of onder zich te hebben.

Artikel 14, eerste lid: Het is verboden dieren of eieren van dieren in de vrije natuur uit te zetten.

Artikel 14, tweede lid: Het is verboden planten behorende tot bij algemene maatregel van bestuur aangewezen soorten in de vrije natuur te planten of uit te zaaien.

elrits_R *Phoxinus phoxinus*
 gestippelde alver_R *Alburnoides bipunctatus*
 grote modderkrulper_R *Misgurnus fossilis*

Dagvlinders

bruin dikkopje_R *Erynnis tages*
 dwergblauwtje_R *Cupido minimus*
 dwergdikkopje_R *Thymelicus acteon*
 groot geaderd witje_R *Aporia crataegi*
 grote ijsvogelvlinder_R *Limenitis populi*
 heideblauwtje_R *Plebejus argus*
 iepepage_R *Strymonidia w-album*
 kalkgraslanddikkopje_R *Spialia sertorius*
 keizersmantel_R *Argynnis paphia*
 klaverblauwtje_R *Cyaniris semiargus*
 purperstreepparelmoervlinder_R *Brenthis ino*
 rode vuurvlinder_R *Palaeochrysophanus hippothoe*
 rouwmantel_R *Nymphalis antiopa*
 tweekleurig hooibeestje_R *Coenonympha arcania*
 veenbesparelmoervlinder_R *Bolaria aquilonais*
 veenhooibeestje_R *Coenonympha tullia*
 veldparelmoervlinder_R *Melitaea cinxia*
 woudparelmoervlinder_R *Melitaea diamina*
 zilvertleke_R *Clossiana euphrosyne*

Vaatplanten

groot zeegras_R *Zostera marina*

Bijlage IV HR

Zoogdieren

baardvleermuis *Myotis mystacinus*
 bechstein's vleermuis_R *Myotis bechsteinii*
 bever_R *Castor fiber*
 bosvleermuis *Nyctalus leisleri*
 brandt's vleermuis_R *Myotis brandtii*
 bruinvis_R *Phocoena phocoena*
 euraziatische lynx *Lynx lynx*
 franjestaar_R *Myotis nattereri*
 gewone dolfin *Delphinus delphis*
 gewone dwergvleermuis *Pipistrellus pipistrellus*
 gewone grootoorvleermuis *Plecotus auritus*
 grijze grootoorvleermuis_R *Plecotus austriacus*
 grote hoefijzerneus *Rhinolophus ferrumequinum*
 hamster_R *Cricetus cricetus*
 hazelmuis_R *Muscardinus avellanarius*
 ingekorven vleermuis_R *Myotis emarginatus*
 kleine dwergvleermuis *Pipistrellus pygmaeus*

kleine hoefijzerneus_R *Rhinolophus hipposideros*

laativlieger *Eptesicus serotinus*
 meervleermuis *Myotis dasycneme*
 mopsvleermuis *Barbastella barbastellus*
 nathusius' dwergvleermuis *Pipistrellus nathusii*
 noordse woelmuis_R *Microtus oeconomus*
 otter_R *Lutra lutra*
 rosse vleermuis *Nyctalus noctula*
 tuimelaar_R *Tursiops truncatus*
 tweekleurige vleermuis *Vespertilio murinus*
 vale vleermuis_R *Myotis myotis*
 watervleermuis *Myotis daubentonii*
 wilde kat *Felis silvestris*
 witflankdolfijn *Lagenorhynchus acutus*
 witsnuitdolfijn *Lagenorhynchus albirostris*

Reptielen en amfibieën

boomkikker_R *Hyla arborea*
 geelbuikvuurpad_R *Bombina variegata*
 gladde slang_R *Coronella austriacus*
 heikikker_R *Rana arvalis*
 kamsalamander_R *Triturus cristatus*
 knoflookpad_R *Pelobates fuscus*
 muurhagedis_R *Podarcis muralis*
 poelkikker_R *Rana lessonae*
 rugstreeppad *Bufo calamita*
 vroedmeesterpad_R *Alytes obstetricans*
 zandhagedis_R *Lacerta agilis*

Dagvlinders

donker pimperlblauwtje_R *Maculinea nausithous*
 grote vuurvlinder_R *Lycaena dispar*
 pimperlblauwtje_R *Maculinea teleius*
 tijmblauwtje_R *Maculinea arion*
 zilverstreephooibeestje_R *Coenonympha hero*

Libellen

bronslibel *Oxygastra curtisii*
 gaffellibel_R *Ophiogomphus cecilia*
 gevlekte witsnuitlibel_R *Leucorrhinia pectoralis*
 groene glazenmaker_R *Aeshna viridis*
 noordse winterjuffer_R *Sympecma paedisca*
 oostelijke witsnuitlibel_R *Leucorrhinia albifrons*
 rivierrombout_R *Stylurus flavipes*
 sierlijke witsnuitlibel_R *Leucorrhinia caudalis*

Vissen

houting *Conegonus oxyrrhynchus*
steur *Acipenser sturio*

Vaatplanten

drijvende waterweegbree *Luronium natans*
groenknolorchis *Liparis loeselii*
kruipend moerasscherm *Alisma repens*
zomerschroeforchis *Spiranthes aestivalis*

Kevers

brede geelrandwaterroofkever *Dytiscus latissimus*
gestreepte waterroofkever *Graphoderus bilineatus*
heldenbok *Cerambyx cerdo*
juchtleerkever *Osmoderma eremita*

Tweekleppigen

bataafse stroommossel *Unio crassus*

Bijlage 2 – Beschermde soorten

Lijst per oktober 2012

R = soort van Rode lijst 2004

Tabel 1: Algemene soorten

Zoogdieren

aardmuis *Microtus agrestis*
bosmuis *Apodemus sylvaticus*
dwergmuis *Micromys minutus*
bunzing *Mustela putorius*
dwergspitsmuis *Sorex minutus*
egel *Erinaceus europaeus*
gewone bosspitsmuis *Sorex araneus*
haas *Lepus europeus*
hermelijn *Mustela erminea*
huisspitsmuis *Crocidura russula*
konijn *Oryctolagus cuniculus*
mol *Talpa europea*
ondergrondse woelmuis *Pitymys subterraneus*
ree *Capreolus capreolus*
rosse woelmuis *Clethrionomys glareolus*
tweekleurige bosspitsmuis *Sorex coronatus*
veldmuis *Microtus arvalis*
vos *Vulpes vulpes*
wezel *Mustela nivalis*
woelrat *Arvicola terrestris*

Reptielen en amfibieën

bruine kikker *Rana temporaria*
gewone pad *Bufo bufo*
middelste groene kikker *Rana esculenta*
kleine watersalamander *Triturus vulgaris*
meerkikker *Rana ridibunda*

Mieren

behaarde rode bosmier *Formica rufa*
kale rode bosmier *Formica polyctena*
stronkmier *Formica truncorum*
zwartrugbosmier *Formica pratensis*

Slakken

wijngaardslak *Helix pomatia*

Vaatplanten

aardaker *Lathyrus tuberosus*
akkerklokje *Campanula rapunculoides*
brede wespenorchis *Epipactis helleborine*
breed klokje *Campanula latifolia*
dotterbloem* *Caltha palustris*

gewone vogelmelk *Ornithogalum umbellatum*
grasklokje *Campanula rotundifolia*
grote kaardenbol *Dipsacus fullonum*
kleine maagdenpalm *Vinca minor*
knikkende vogelmelk *Ornithogalum nutans*
koningsvaren *Osmunda regalis*
slanke sleutelbloem *Primula elatior*
zwanebloem *Butomus umbellatus*

*m.u.v. spindotterbloem

Tabel 2: overige soorten

Zoogdieren

damhert^R *Dama dama*
edelhert *Cervus elaphus*
eekhoorn *Sciurus vulgaris*
grijze zeehond^R *Halichoerus grypus*
grote bosmuis^R *Apodemus flavicollis*
steenmarter *Martes foina*
wild zwijn *Sus scrofa*

Reptielen en amfibieën

alpenwatersalamander *Triturus alpestris*
levendbarende hagedis *Lacerta vivipara*

Daqvlinders

moerasparelmoervlinder^R *Euphydryas aurinia*
vals heideblauwtje^R *Lycaeides idas*

Vissen

kleine modderkruiper *Cobitis taenia*
rivierdonderpad *Cottus gobio*

Vaatplanten

aangebrande orchis^R *Orchis ustulata*
aapjesorchis^R *Orchis simia*
beenbreek^R *Narthecium ossifragum*
bergklokje *Campanula rhomboidalis*
bergnachtorchis^R *Platanthera chlorantha*
bijenorchis *Ophrys apifera*
blaasvaren^R *Cystopteris fragilis*
blauwe zeedistel *Eryngium maritimum*
bleek bosvogeltje^R *Cephalanthera damasodinium*
bokkenorchis^R *Himantoglossum hircinum*
brede orchis^R *Dactylorhiza majalis majalis*

bruinrode wespenorchis *Epipactis atrorubens*
 daslook *Allium ursinum*
 dennenororchis *Goodyera repens*
 duitse gentiaan *Gentiana germanica*
 franjegentiaan *Gentiana ciliata*
 geelgroene wespenorchis *Epipactis muelleri*
 gele helmblom *Pseudofumaria lutea*
 gevlekte orchis *Dactylorhiza maculata*
 groene nachtorchis *Coeloglossum viride*
 groensteel *Asplenium viride*
 grote keverorchis *Listera ovata*
 grote muggenorchis *Gymnadenia conopsea*
 gulden sleutelbloem *Primula veris*
 harlekijn *Orchis morio*
 herfstschroeforchis *Spiranthes spiralis*
 hondskruid *Anacamptis pyramidalis*
 honingorchis *Herminium monorchis*
 jeneverbes *Juniperus communis*
 klein glaskruid *Parietaria judaica*
 kleine keverorchis *Listera cordata*
 kleine zonnedauw *Drosera intermedia*
 klokjesgentiaan *Gentiana pneumonanthe*
 kluwenklokje *Campanula glomerata*
 koraalwortel *Corallorhiza trifida*
 kruisbladgentiaan *Gentiana cruciata*
 lange ereprijs *Veronica longifolia*
 lange zonnedauw *Drosera anglica*
 mannetjesorchis *Orchis mascula*
 maretak *Viscum album*
 moeraswespenorchis *Epipactis palustris*
 muurbloem *Erysimum cheiri*
 parnassia *Parnassia palustris*
 pijlscheefkelk *Arabis hirsuta sagittata*
 poppenorchis *Aceras anthropophorum*
 prachtklokje *Campanula persicifolia*
 purperorchis *Orchis purpurea*
 rapunzelklokje *Campanula rapunculus*
 rechte driehoeksvaren *Gymnocarpium robertianum*
 rietorchis *Dactylorhiza majalis*
 praetermissa
 ronde zonnedauw *Drosera rotundifolia*
 rood bosvogeltje *Cephalanthera rubra*
 ruig klokje *Campanula trachelium*
 schubvaren *Ceterach officinarum*
 slanke gentiaan *Gentiana amarella*
 soldaatje *Orchis militaris*
 spaanse ruiter *Cirsium dissectum*
 steenanjer *Dianthus deltoides*
 steenbreekvaren *Asplenium trichomanes*
 stengelloze sleutelbloem *Primula vulgaris*
 stengelomvattend havikskruid *Hieracium amplexicaule*
 stijf hardgras *Catapodium rigidum*

tongvaren *Asplenium scolopendrium*
 valkruid *Arnica montana*
 veenmosorchis *Hammarbya paludosa*
 veldgentiaan *Gentianella campestris*
 veldsalie *Salvia pratensis*
 vleeskleurige orchis *Dactylorhiza incarnata*
 vliegenorchis *Ophrys insectifera*
 vogelnestje *Neottia nidus-avis*
 voorjaarsadonis *Adonis vernalis*
 wantsenororchis *Orchis coriophora*
 waterdrieblad *Menyanthes trifoliata*
 weideklokje *Campanula patula*
 welriekende nachtorchis *Platanthera bifolia*
 wilde gagel *Myrica gale*
 wilde herfsttijloos *Colchicum autumnale*
 wilde kievitsbloem *Fritillaria meleagris*
 wilde marjolein *Origanum vulgare*
 wit bosvogeltje *Cephalanthera longifolia*
 witte muggenorchis *Pseudorchis albida*
 zinkviooltje *Viola lutea calaminaria*
 zomerklokje *Leucojum aestivum*
 zwartsteel *Asplenium adiantum-nigrum*

Kevers

vliegend hert *Lucanus cervus*

Kreeftachtigen

rivierkreeft *Astacus astacus*

Tabel 3: soorten bijlage IV HR en bijlage 1 AMvB

Bijlage 1 AMvB

Zoogdieren

das *Meles meles*
 boommarter *Martes martes*
 eikelmuis *Eliomys quercinus*
 gewone zeehond *Phoca vitulina*
 veldspitsmuis *Crocidura leucodon*
 waterspitsmuis *Neomys fodiens*

Reptielen en amfibieën

adder *Vipera berus*
 hazelworm *Anguis fragilis*
 ringslang *Natrix natrix*
 vinpootsalamander *Triturus helveticus*
 vuursalamander *Salamandra salamandra*

Vissen

beekprijs *Lampetra planeri*
 bittervoorn *Rhodeus cericeus*

Bijlage 3 – Jaarrond beschermde vogelnesten

Jaarrond beschermde nesten (per oktober 2009)				
Vogels die sinds 1973 voorkomen als broedvogel in Nederland	Aantal broedparen (SOVON broedvogelatlas 2002)	Koloniebroeder	Aanwezig in bebouwde omgeving	Aanwezig in (beschermde) natuurgebieden
Boomvalk	750 - 1.000	nee	nee	ja
Buizerd	8.000 - 10.000	nee	nee	ja
Gierzwaluw	30.000 - 60.000	nee	ja	nee
Grote gele kwikstaart	240 - 300	nee	nee	ja
Havik	2000	nee	nee	ja
Huismus	500.000-1.000.000	ja	ja	nee
Kerkuil	1750	nee	ja	nee
Oehoe	3	nee	nee	ja
Ooievaar	400	nee	ja	nee
Ransuil	5000	nee	nee	ja
Roek	60.000 - 65.000	ja	ja	nee
Slechtvalk	8 - 10	nee	ja	ja
Sperwer	4500	nee	nee	ja
Steenuil	6000	nee	ja	nee
Wespendief	700	nee	nee	ja
Zwarte wouw	0 - 1 (onregelmatig)	nee	nee	ja

Het betreft een indicatieve lijst. Kijk voor meest actuele lijst op www.rvo.nl

Bijlage 4 – Borging deskundigheid

Stadswerk en VHG staan voor een specifieke borging van deskundigheid. Op deze wijze wordt bereikt dat:

- De praktijk zo kostenefficiënt mogelijk kan werken op basis van de voor de werkzaamheden minimaal vereiste deskundigheid.
- De voor de werkzaamheden vereiste deskundigheid op persoonsniveau kan worden aangetoond.
- Een ieder werkzaam in de sector over aantoonbare deskundigheid kan beschikken.
- De bewustwording aangaande behoud biodiversiteit sector breed wordt gestimuleerd en gerealiseerd.

De deskundigheid is opgedeeld in 2 typen:

1. Inventariseren
2. Zorgvuldig handelen

I Deskundigheid Inventariseren

Curriculum

Voor de borging van deze deskundigheid heeft Stadswerk een standaard curriculum ontwikkeld voor:

- Flora- en faunacontroleur.
- Flora- en fauna inspecteur.

Dit curriculum is op basis van de evaluatie van versie 1 van de gedragscode Bestendig beheer en onderhoud groenvoorzieningen en in overleg met leden van Stadswerk en Branchevereniging VHG tot stand gekomen.

Personen die middels een toetsing aantonen te voldoen aan het curriculum, ontvangen een op naam gesteld certificaat. Voor dit proces wordt een exameninstituut als beheerorganisatie ingezet. Erkende opleidingsinstanties gericht op de buitenruimte verzorgen het opleiden en examineren.

Hieronder een samenvatting van het Curriculum.

Flora- en faunacontroleur

- Heeft kennis van rust- en verblijfplaatsen van beschermde soorten die veel voorkomen in groenvoorzieningen.
- Kan rust- en verblijfplaatsen van (beschermde) flora en fauna op basis van geluid en visueel waarnemen, opsporen (lokaliseren) en koppelen aan een soort/soortgroep.
- Kan de gegevens op een juiste wijze registreren.
- Maakt gebruik van gestandaardiseerde inventarisatie-methoden (zie bijlage 5)

Flora en fauna inspecteur

- Heeft kennis van rust- en verblijfplaatsen van beschermde soorten die veel voorkomen in groenvoorzieningen.
- Kan het type en het gebruik van een rust- en verblijfplaats vaststellen en kan de verblijfplaats aan een specifieke soort koppelen.
- Kan gespecialiseerd zijn in bepaalde soortgroepen.
- Kan op een juiste wijze specifieke apparatuur inzetten zoals een infrarood camera, batdetector of hoogwerker.
- Maakt gebruik van gestandaardiseerde inventarisatie-methoden zoals beschreven in bijlage 5.

Specialist

Ter aanvulling op de controleur en inspecteur, wordt in de praktijk tevens gebruik gemaakt van specialisten. Kenmerken van een specialist zijn:

- Heeft zich veelal gespecialiseerd in één of enkele soortgroepen.
- Kan de omvang van een populatie in beeld brengen en verbanden leggen tussen verschillende groeiplaatsen, rust- en verblijfplaatsen.
- Kan de staat van instandhouding bepalen en de ontwikkeling van de populatie bepalen en onderbouwen.

Voor de specialist geldt, dat deze zijn deskundigheid aantoont met meerdere publicaties van onderzoeksresultaten waaruit blijkt dat:

- Hij/zij minimaal 5 jaar actief is met het onderzoeken van een bepaalde soort/soortgroep.
- Hij/zij aantoonbaar deskundig is op het vlak van populatiedynamica en beschikt over dergelijke toegepaste kennis aangaande de soort/soortgroep.

- Hij/zij de deskundigheid actief op niveau houdt: Actuele (inter)nationale kennis van de soortgroep (o.a. vakliteratuur).

II Deskundigheid zorgvuldig handelen

Curriculum

Voor de borging van deze deskundigheid hebben Stadswerk en VHG tijdens de ontwikkeling van versie 1 van deze gedragscode (2006) een standaard curriculum ontwikkeld voor:

- Bedrijfsleider/Werkvoorbereider
- Opzichter/Uitvoerder
- Voorman/medewerker

Personen die middels een toetsing aantonen te voldoen aan het curriculum, ontvangen een op naam gesteld certificaat. Voor dit proces wordt een exameninstituut als beheerorganisatie ingezet. Erkende opleidingsinstanties gericht op de buitenruimte verzorgen het opleiden en examineren.

Hieronder een samenvatting van het Curriculum.

Bedrijfsleider/Werkvoorbereider

- Kan de Flora- en faunawet en gedragscode verwerken in een onderhoudscontract /RAW-bestek.
- Kan de Flora- en faunawet in combinatie met de contractdocumenten vertalen naar een plan van aanpak.
 - Risicoanalyse.
 - Risicomanagement.
- Heeft kennis van onderhoudsmaatregelen en bestendig beheer.
- Heeft kennis van beschermde flora en fauna en hun levenswijze.
- Heeft inzicht in de seizoensverschillen met betrekking tot groeiplaatsen en het gebruik van rust- en verblijfplaatsen.

Opzichter/Uitvoerder

- Kan beschermde flora en fauna en hun groeiplaatsen of rust- en verblijfplaatsen herkennen.
- Kan risicomanagement uitvoeren, o.a. verzorgen werkinstructie.
- Kan beoordelen of er volgens plan van aanpak wordt gewerkt (er zorgvuldig wordt gehandeld).
- Kan relevante gegevens registreren en terugkoppelen.

Voorman/Medewerker (minimaal 1 per ploeg per werklocatie)

- Kan beschermde flora en fauna en hun groeiplaatsen en rust- en verblijfplaatsen herkennen.
- Kan zorgvuldig handelen, dit betreft onder andere kennis van werktechnieken en beschermende maatregelen.
- Kan relevante informatie over flora en fauna terugkoppelen met de uitvoerder.

Bijlage 5 – Soortinformatie

Bronnen

Om, in het kader van deze gedragscode, soortinformatie te verkrijgen gelden diverse bronnen. Enkele voorbeelden zijn:

- Nationale Database Flora en Fauna (NDFF).
- Lokale Natuurverenigingen.
- Publicaties van eerder verrichte inventarisaties.
- Collega's die buiten actief zijn.
- Inventarisaties.

Inventarisatie van groenvoorzieningen

In deze bijlage is het inventariseren per soortgroep uitgewerkt. De focus ligt hierbij op het lokaliseren van (vast) rust- en verblijfplaatsen en/of het vaststellen de soort en biotoop/leefgebied ten behoeve van beheerwerkzaamheden.

De inventarisatiewerkzaamheden zijn gebaseerd op de inventarisatiemethodiek zoals beschreven in de **RAW systematiek** (zie Standaard 2010, hoofdstuk 64):

- Verkennende inventarisatie.
- Soortspecifieke inventarisatie.

De navolgende beschrijving betreft hoofdzakelijk een samenvatting van Deel III uit het boek "Fauna-inventarisatie; Wetgeving en methoden, R. Schoon, 2012". In deze bijlage zijn de passages verwerkt die betrekking hebben op beheer en onderhoud van groenvoorzieningen.

1. Vogels

Kwantitatieve inventarisatie broedvogels en niet-broedvogels

- Territoriumkartering: beheergebied minimaal 7 tot 10x te bezoeken in periode half februari – juli rond zonsopkomst en minimaal 1x 's nachts.
- Per bezoek alle waarnemingen die duiden op een broedgeval noteren inclusief waargenomen gedrag en aanwezige vaste rust- en verblijfplaatsen (slaapplaatsen, roestplaatsen en nesten).
- Waarnemingen op kaart noteren conform Handleiding Broedvogel Monitoring van SOVON.

Lokaliseren vaste rust en verblijfplaatsen

- Slaapplaatsen: vliegroutes van vogels volgen op basis van geluid en waarneming in de ochtend en/of avond (met name in het najaar).
- Nesten: Losse waarneming (in gebruik zijnde) nesten of nestkolonies. Lokaliseren op basis van kennis en ervaring.

2. Zoogdieren

Losse waarneming van in gebruik zijnde (vaste) rust- en verblijfplaatsen.

Dagactieve zoogdieren (o.a. *hazen en konijnen*): vaststellen aanwezigheid

- Minimaal 2x in april, 2x in juni en 2x in augustus. Per maand 1x drie uur na zonsopkomst en 1x drie uur voor zonsondergang.
- In 60 minuten een kilometerhok doorkruisen en alle zichtwaarnemingen, sporen¹ en verblijfplaatsen noteren.

Grote hoefdieren (o.a. *hert, ree, wild zwijn*): vaststellen aanwezigheid

- Terreinbezoek in de periode eind maart – begin april rond zonsopkomst en rond zonsondergang.
- Systematisch en vlakdekkend (gehele gebied) doorkruisen en alle zichtwaarnemingen, sporen¹ en verblijfplaatsen noteren.

Kleine zoogdieren (o.a. *muizen*): vaststellen aanwezigheid

- Vangen met behulp van inloopvallen (onthefplichtig).

Nachtactieve zoogdieren (o.a. *vos, boommarter en das*)

- Vaststellen aanwezigheid:
 - Verkeersslachtoffers tellen en looproute bepalen.
 - Met kunstlicht (nachtkijker) 's nachts waarnemingen tellen.
 - Plaatsen infrarood-camera en detectieoog op bijvoorbeeld een wissel.
- Opsporen van belopen burchten (overdag); lokaliseren op basis van kennis en ervaring.

Vleermuizen

- Analyse beheergebied incl. ruime omgeving (maximaal 20 km) op mogelijk aanwezige soorten en functies voor vleermuizen. Bv met hulp van de 'Sleutel Vleermuizenonderzoek'²

¹ pootafdrukken, vraatsporen, uitwerpselen, haren, wissels, nesten en verkeersslachtoffers

² Bijlage 9 uit 'Fauna-Inventarisatie'.

- Opsporen van (potentiële) verblijfplaatsen en vaststellen van gebruik (overdag); lokaliseren op basis van kennis en ervaring en met behulp van (infrarood) apparatuur.
- Kwalitatieve inventarisatie met batdetectoren en zichtwaarnemingen.
- Tijdstippen, frequenties en duur conform Vleermuisprotocol Zoogdierverenging (soort afhankelijk).

3. Amfibieën

Bepalen welke soorten waar in een gebied voorkomen

- Inventarisatie van aanwezigheid van soorten in het gehele 'beheergebied' door
 - 1e luisteren (op land en in water): soort vaststellen op basis van geluid.
 - 2e kijken (op land en in water): soort vaststellen op basis van waarnemingen van volwassen exemplaren en/of eiklop-pen/eistrengen en/of larven.
 - 3e vangen (alleen indien in bezit van ontheffing!).
- Minimaal 4 bezoeken gespreid over het jaar (maart, april/begin mei, eind mei/begin juni en juli/augustus) waarvan 2e en 3e bezoek in de avond.

4. Reptielen

Bepalen welke soorten waar in een gebied voorkomen

- Inventarisatie van aanwezigheid van soorten in het gehele 'beheergebied' door kijken en luisteren (afwisselend rustig lopen en stilstaan langs vooral de overgang van lage vegetatie en opgaande begroeiing).
- Minimaal 7 bezoeken: 4x in maart – juli en 3x in augustus – september, in de vroege ochtend of in de namiddag bij droog en zonnig weer. Tijdsspannen tussen 2 bezoeken bedraagt minimaal 5 dagen.

5. Vissen

Bepalen welke soorten waar in een gebied voorkomen

- Met groot schepnet per te onderscheiden habitat (onderscheiden naar type oever en type water) monsters nemen en soorten en aantallen vissen tellen.
- Elektrisch vissen.

6. Insecten

Bepalen welke soorten waar in een gebied voorkomen

(Dag)Vlinders

- Losse waarnemingen.
- Opsporen van eitjes en/of rupsen op (soortspecifieke) waardplanten.
- Uitzetten van een route (lijntransect van maximaal 1 kilometer lang) door homogeen beheergebied (er zijn meerdere routes in een beheergebied mogelijk).
- Gedurende de gehele zomer (april – september) wekelijks alle vlinders tellen tussen 10.00 – 17.00 uur (zomertijd) bij droog en windstil (<5 bf) weer. Tussen 13-17 graden alleen tellen wanneer er minder dan 50% bewolking is. Bij temperaturen hoger dan 17 graden kan ook worden geteld bij meer dan 50% bewolking. Dit betekent dat niet alle weken geteld kan worden.

Libellen

- Losse waarnemingen.
- Larven vangen met een schepnet.
- Uitzetten van een route (lijntransect van maximaal 500 meter lang) langs het water in het beheergebied (Er zijn meerdere routes in een beheergebied noodzakelijk mogelijk).
- Tel alle libellen tussen 11.00 en 16.00 uur bij droog zonnig weer (boven 17 graden, minder dan 75% wolken) en minder dan windkracht 4 Beaufort.
- De routes worden meerdere keren per jaar gelopen.

7. Planten

Bepalen welke soorten waar in een gebied voorkomen

- Losse waarnemingen.
- Kartering van groeiplaatsen: beheergebied minimaal 4x bezoeken (maart, mei, juni en augustus). Per soort en locatie het aantal planten en de omvang van de groeiplaats registreren.

Bijlage 6 – Goedkeuringsbesluit